

Marko Vukičević, *Zagreb 1914. – 1918. Grad i stanovnici u Velikome ratu* (Zagreb: Despot Infinitus, 2020), 309 str.

Izdavačka kuća Despot Infinitus objavila je 2020. knjigu *Zagreb 1914. – 1918. Grad i stanovnici u Velikome ratu* hrvatskoga povjesničara Marka Vukičevića. Ona je rezultat autorova doktorskoga rada „Zagreb u Prvome svjetskom ratu”, koji je 2018. bio obranjen na Fakultetu hrvatskih studija.

Glavno područje autorova dosadašnjega znanstvenog interesa i rada vezano je za austrougarsko razdoblje hrvatske povijesti, a unutar njega pogotovo za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Tema vezanih uz to razdoblje doticao se već kao student na Fakultetu hrvatskih studija u sklopu časopisa studenata povijesti *Lucius*. Nakon studija dublje se posvetio raznim temama iz Prvoga svjetskog rata vezanim uz tadašnju Hrvatsku. Tome svjedoči nekoliko njegovih znanstvenih članaka objavljenih u domaćim povijesnim časopisima i zbornicima sa znanstvenih skupova te njegovi doprinosi u nekoliko kataloga izložbi i knjiga vezanih uz tematiku Prvoga svjetskog rata.

Ovom knjigom autor se ambiciozno upustio u opis široke tematike svakodnevnoga života Zagreba i njegovih stanovnika tijekom Prvoga svjetskog rata. Pritom je nastojao opisati u kolikoj je mjeri taj rat utjecao na stanje u tadašnjem Zagrebu te pokazati promjene koje su tada zadesile Zagrepčane. Time je pokazao i u kolikoj je mjeri Prvi svjetski rat u odnosu na dotadašnje ratove snažno utjecao i na život civila u dubokoj pozadini, tj. daleko od bojišnica. Sve to autor čini u sklopu deset poglavlja.

U „Predgovoru” (str. 11–14) Vukičević razmatranjem dosadašnjega bavljenja hrvatske historiografije Prvim svjetskim ratom obrazlaže cilj, način (izvori, literatura) i opravdanost odabrane tematike Zagreba u svojoj knjizi.

Premda knjiga nema klasičan uvod, početna tri poglavlja možemo ipak shvatiti kao svojevrsni uvod jer nas u njima autor uvelike upoznaje sa stanjem u Zagrebu prije i uoči Prvoga svjetskog rata. Tako u sklopu prvoga poglavlja, „Kako je Zagreb dočekao rat” (str. 15–24), nudi opis prostornoga dosega te administrativnoga i urbanističkoga stanja i razvoja Zagreba od druge polovine XIX. stoljeća do 1914. godine. Opisuje i stanje i širenje moderne infrastrukture u tadašnjem Zagrebu u smislu opskrbe plinom, vodom, strujom te modernoga javnog prijevoza (tramvaj).

Kontinuirani rast broja stanovnika grada te razlike u pravnom statusu i zaposlenju među njima do i tijekom Prvoga svjetskog rata predmet su poglavlja „Stanovništvo Zagreba od 1850. do 1914. (1918.) godine” (str. 25–31). Način prijeratne pripreme Austro-Ugarske za uvođenje izvanrednoga stanja u slučaju rata te prvi odrazi njegova uvođenja na tlu Banske Hrvatske i Zagreba početkom Prvoga svjetskog rata opisuju se u poglavlju „Pravno-institucionalni okvir tijekom Prvoga svjetskog rata” (str. 33–40).

Iduća poglavlja nude dublji uvid u stanje u Zagrebu te njegovu ulogu tijekom Prvoga svjetskog rata. Vojni karakter Zagreba i njegovih stanovnika tijekom rata predmet su četvrtoga poglavlja, „Zagrepčani i zagrebačke postrojbe u Velikome ratu” (str. 41–66). S jedne strane autor nas preko opisa ustroja austrougarske vojske na tlu Banske Hrvatske i u Zagrebu upoznaje s udjelom i stradanjima Zagrepčana kao pripadnika austrougarske vojske i mornarice na različitim bojištima tijekom Prvoga svjetskog rata. S druge strane opisuje tadašnju važnost i doprinos Zagreba austro-

ugarskim vojnim naporima u smislu mobilizacije, logistike, rekvizicija, smještaja vojnika i vojne obuke.

Ustroj i funkcioniranje glavnih segmenata gradske vlasti, tj. gradske uprave u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata opisuje se u poglavlju „Uprava slobodnoga i kraljevskoga glavnog grada Zagreba” (str. 67–93), čiji najveći dio čini opis rada svih tadašnjih odsjeka zagrebačkoga poglavarstva. Pritom autor najveću pozornost posvećuje ratnom radu zagrebačkoga Aprovizacionog odsjeka, koji je bio zadužen za pitanja opskrbe gradskoga stanovništva hranom i ogrjevom.

Širi opis gospodarskoga života ratnoga Zagreba nudi poglavlje „Zagrebačko gospodarstvo tijekom Velikoga rata” (str. 95–124). U njemu se opisuje kako su se u otežanim ratnim uvjetima gospodarski snalazila gradska, državna i privatna poduzeća te pojedinačni poduzetnici.

Utjecaji Prvoga svjetskog rata na različite segmente tadašnjega svakodnevnoga, civilnog života u Zagrebu predmet su idućih triju poglavlja. Najveće, „Život u Zagrebu tijekom Velikoga rata” (str. 125–208), opisuje tri takva segmenta. Prvi je utjecaj rata na svakodnevno raspoloženje i ponašanje te niz poteškoća (prehrambenih, zdravstvenih, smještajnih) Zagrepčana i njihovih „gostiju” u Zagrebu (ratni zarobljenici, izbjeglice, stranci). Drugi je tadašnji humanitarni rad u Zagrebu u korist djece, ranjenika i vojnika jednokratnim i dugotrajnijim državnim, vjerskim i sportskim akcijama i manifestacijama. Treći segment čini opis utjecaja ratnih okolnosti na odvijanje tradicionalnoga vjerskog života (prije svega Katoličke crkve) u Zagrebu i bližoj mu okolini.

Kako je Prvi svjetski rat utjecao na zabavu, kulturu i obrazovanje u Zagrebu pokazuje poglavlje „Društveni i kulturni život od 1914. do 1918. godine” (str. 209–256). U njemu se govori o životu i poteškoćama tadašnjih ugostiteljskih objekata i kina u Zagrebu te opisuje propagandno i humanitarno angažiranje zagrebačkih umjetnika i kulturnih institucija. Završno autor u poglavlju opisuje i dvije strane obrazovnoga života u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata, gdje nas upoznaje s jedne strane s poteškoćama zagrebačkih osnovnih i srednjih škola te Sveučilišta zbog gubitka prostora i zaposlenika u korist vojske te otežanih mogućnosti obrazovanja djece i mladih, a s druge strane i s pozitivnim stvarima u smislu osnutka novih obrazovnih institucija (npr. Medicinski fakultet) te jasnoga kontinuiteta rada hrvatskih obrazovnih i znanstvenih (npr. JAZU) institucija i znanstvenika u Zagrebu u vrijeme Prvoga svjetskog rata.

Ekonomsko snalaženje stanovništva (bogati, srednji sloj, siromašni) Zagreba tijekom Prvoga svjetskog rata tema je poglavlja „Utjecaj rata na društvenu strukturu” (str. 257–270). Autor opisuje tko je tada i na koji način unutar tih slojeva prosperirao, a tko slabio i dodatno propadao. Isto tako upozorava na tadašnje pozitivne (jačanje uloge žena na tržištu rada) i negativne (porast raznih kriminalnih aktivnosti) posljedice rata za stanovništvo Zagreba.

Nakon općenitoga „Zaključka” (str. 271–278) kao desetoga poglavlja slijedi popis korištenih izvora i literature (str. 279–295), popis kratica (str. 297), kazalo imena (str. 299–302), zanimljiv i koristan tablični prikaz imena ulica, trgova i objekata ratnoga Zagreba (str. 303–308) te bilješka o autoru (str. 309).

Premda knjiga nema zasebno izdvojenih dodataka, treba istaknuti bogat popratni materijal u opisanim poglavljima. Na prvome mjestu tu je velik broj fotografija (37) ratnoga Zagreba, većinom iz ratnih brojeva zagrebačkih novina *Ilustrovani list*, ali i iz Državnoga arhiva Zagreb i Muzeja grada Zagreba. Boljem razumijevanju sadržaja knjige pomažu i autorovi grafikoni (29), tablice (3), grafički prikazi (6) te karte (4) i jedan nacrt Zagreba i njegovih dijelova.

Ne može se negirati autorov trud i želja da opiše svaki segment života i društva u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata. Možda pritom nije svaki od njih opisao s jednakom dubinom i jasnoćom, ali njegova knjiga o Zagrebu dobar je primjer pisanja o lokalnoj povijesti u okviru sličnih širih zbivanja u vrijeme Velikoga rata u tadašnjim hrvatskim zemljama i Austro-Ugarskoj. Svojim hrabrim pristupom ovoj kompleksnoj temi autor može potaknuti druge istraživače na dublje proučavanje nekih od u knjizi spomenutih segmenata ratne svakodnevice u Zagrebu, ali i sličnih segmenata u drugim mjestima ili pak dijelovima tadašnjih hrvatskih zemalja pod austrougarskom vlašću tijekom Prvoga svjetskog rata.

Domagoj Đerek